

Ιδεολογική ηγεμονία, καταστολή και Νέα Δεξιά

1. Εισαγωγή

Με το παρών κείμενο συνεχίζω τους προβληματισμούς που φιλοξενήθηκαν πρόσφατα στην *Ουτοπία*. Η θεματική τους αφορά στη δυναμική που αποκτά η Νέα Δεξιά και στην Ελλάδα, και στη στάση και πολιτική της Αριστεράς απέναντι σ' αυτή τη δυναμική¹. Άμεση αφορμή και ευκαιρία για την πρώτη συγγραφή αυτού του κειμένου στάθηκε μια δημόσια παρέμβαση στο «Πολιτικό τριήμερο κριτικής & ανάλυσης» της Αντιεξουσιαστικής Κίνησης Θεσσαλονίκης το Σεπτέμβριο του 2009². Η επίκαιρη ανάθεση για τη συγκεκριμένη εκδήλωση περιείχε το ερώτημα για την (πιθανή) επίδραση, την επιρροή του ακροδεξιού πολιτικού Λόγου και χώρου πάνω στην πολιτική ατζέντα της κρατικής καταστολής. Ομολογώ ότι η συγκεκριμένη ανάθεση μου προκάλεσε αρχικά σύγχυση, και η άμεση αντίδραση σ' αυτή τη σύγχυση ήταν εγρήγορση προκειμένου να κατανοήσω τι ακριβώς ήταν αυτό που με μπερδεύει. Το σημείο σύγχυσης τελικά ήταν η σειρά στη θεματοθεσία. Με τη συγκεκριμένη σειρά –*πρώτα* ο ακροδεξιός Λόγος και *μετά* η κρατική καταστολή– η (πολιτική) πρωτοβουλία εναποτίθετο στον ακροδεξιό Λόγο, τον οποίο *ακολουθεί* η κρατική, η κυρίαρχη πολιτική. Ως ένα πρώτο επιχείρημα εδώ μπορεί ωστόσο να αναφερθεί ότι στη συγκεκριμένη ιστορική εποχή ισορροπίας κοινωνικο-πολιτικής ισχύος την πρωτοβουλία κατέχει ο κυρίαρχος τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε, θεωρούμε τα κοινωνικά φαινόμενα και θεμελιώνουμε τις πολιτικές μας πράξεις και όχι ο ακροδεξιός Λόγος. Είναι συνεπώς ο *κυρίαρχος* Λόγος αυτός ο οποίος δημιουργεί ένα πολιτικό έδαφος *συμβατό* για να γίνουν αποδεκτές οι όποιες *ακροδεξιές λογικές και πρακτικές!* Για να χρησιμοποιήσω μια άλλη μεταφορά: Ο Λόγος και οι πολιτικές ενός μεγαλύτερου πολιτικού φάσματος είναι αυτοί που *απλώνουν* τα δίχτυα, και είναι η άκρα δεξιά εκείνη που *έρχεται μετά* σ' αυτό το ήδη κατάλληλα διαμορφωμένο πεδίο

¹ Ο Αθ. Μαρβάκης είναι Αναπλ. Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

και μαζεύει τα δίχτυα με την ψαριά. Ένα επιπλέον τραγικό γεγονός για εμάς έγκειται βέβαια στη λεπτομέρεια ότι και η Αριστερά –ουσιαστικά με όλο το φάσμα των διαφορετικών συνιστωσών της– συμμετέχει στο άπλωμα των δικτύων!

Ευκαιρίας δοθείσης θέλω να τονίσω ήδη απ’ την αρχή ότι το «προσωπικό ύφος» που χρησιμοποιώ για να αναπτύξω την επιχειρηματολογία μου δεν είναι καθόλου –τυχαίο– απότοκο του προφορικού λόγου της δημόσιας παρέμβασης, αλλά –αντιθέτως– αποτελεί συνειδητή επιλογή προκειμένου να μην «εξαφανίσω», να μην «εξαίρσω» ούτε τον εαυτό μου από τους ακόλουθους στοχασμούς! Η γενικευμένη αναφορά μου «στην» Αριστερά συνολικά δεν στοχεύει καθόλου σε μια γενικόλογη και άδικη –καθότι λανθασμένη– καταγγελία της. Στο πλαίσιο των προβληματισμών μου εδώ η γενικευμένη αναφορά θέλει να μιλήσει για «εμάς» – τους Αριστερούς. Σημαίνει δηλαδή, αφενός, ότι θέλει να περιλαμβάνει δυνητικά τον καθένα, την καθεμία από «εμάς» – συνεπώς και «εμένα». Ωστόσο, και αφετέρου, η γενικευμένη αναφορά «στην» Αριστερά δεν μπορεί να παραβλέπει τις προσπάθειες «υπέρβασης» των όποιων κυρίαρχων πρακτικών (μας). Ειδάλλως, και οι παρόντες προβληματισμοί δεν θα είχαν κανένα κοινωνικό νόημα! Στη βάση αυτής της γενικότερης «στάσης» θέλω συνεπώς να διατυπώσω τα εξής ερωτήματα, στα οποία το παρόν κείμενο θα προσπαθήσει να ψάξει για έστω μερικές και προσωρινές απαντήσεις:

- Πώς «μιλάμε» και πώς «δρούμε» πολιτικά;
- Ποιους (πολιτικούς) στόχους διεκδικούμε και/αλλά ποιους στόχους (εξ)υπηρετούμε με τον ιδιαίτερο (πολιτικό) Λόγο και τις ιδιαίτερες (πολιτικές) πρακτικές που αναπτύσσουμε συγκεκριμένα;
- Αρμόζουν (ταιριάζουν) τα εννοιολογικά μέσα που χρησιμοποιούμε στους (δηλωμένους) πολιτικούς στόχους μας;
- Κατά πόσο υποσκάπτουμε οι ίδιοι τους στόχους μας, λόγου χάρη με τις θεωρητικές (πολιτικές) πρακτικές μας;

Το επιχείρημα στο οποίο θέλω να στηριχτώ στην αναζήτησή μου έχει ως παραδοχή, ως αφετηρία το γεγονός ότι (συμ)μετέχουμε στην (ανα)παραγωγή των υπαρχόντων σχέσεων εξουσίας και συμβάλλουμε έτσι στην κυριαρχία πάνω μας όχι σκοποθετημένα ή λόγω κάποιων ατομικών «αναγκών» να κυριαρχούμε ή να μας κυριαρχούν. Η ερμηνεία των ίδιων μας των κοινωνικών πρακτικών ή κάποιων άλλων κοινωνικών φαινομένων με το να «επικολλούμε» πάνω τους κάποιους «ψυχολογικούς όρους» μπορεί ευκαιριακά να κάνει κάποιους από εμάς να «νιώσουμε καλά» ή και καλύτερα³. Ωστόσο μια τέτοια «ψυχολογική» ερμηνευτική πρακτική δεν διαλευκάνει ούτε σταλιά τις κοινωνικές μας πρακτικές, αντιθέτως συμβάλλει πολύ στη μυστικοποίησή τους!

Η (ανα)παραγωγή των σχέσεων εξουσίας στην οποία συμμετέχουμε (στην οποία είμαστε «μπλεγμένοι») έχει να κάνει με τις ίδιες τις κοινωνικές πρακτικές στις οποίες συμμετέχουμε (συνειδητά ή όχι, σκοποθετημένα ή όχι, αποτελεί ένα τελείως

διαφορετικό ερώτημα!). Οι τρόποι με τους οποίους κατανοούμε τον κοινωνικό μας κόσμο και μιλάμε γι' αυτόν, όπως αυτοί εκφράζονται στους ειδικούς Λόγους στους οποίους συμμετέχουμε, δεν είναι ούτε αθώοι, ούτε αυθαίρετοι/τυχαίοι, αλλά συνιστούν σημαντικές κοινωνικές πρακτικές με διπλή «απεύθυνση»: συμβάλλουν στην κατανόηση και αλλαγή του κοινωνικού μας κόσμου, αλλά συμβάλλουν επίσης και στην (ανα)παραγωγή των σχέσεων εξουσίας που μας κυριαρχούν. Οι έλλογες πρακτικές μας (*discursive practices*) αποτελούν πολύ αποτελεσματικά εργαλεία, τόσο για την υπέρβαση των κοινωνικών περιορισμών όσο και για τον εγκλωβισμό μας μέσα στα κοινωνικά όρια με τα οποία βρισκόμαστε αντιμέτωποι. Αυτή η «διπλή» – ή καλύτερα αντιφατική– «αποτελεσματικότητα» των ίδιων μας των κοινωνικών πρακτικών μάς επιφορτίζει με την επείγουσα ανάγκη να αναστοχαζόμαστε συνέχεια για τους ειδικούς περιορισμούς που περιλαμβάνονται στα, και μεταφέρονται με τα, ιδιαίτερα εννοιολογικά μας εργαλεία, τα οποία χρησιμοποιούμε για να κατανοήσουμε αλλά και για να αλλάξουμε τον κοινωνικό μας κόσμο. Η αναστοχαστική αυτή πρακτική είναι η ίδια μια κοινωνική, μια δημοκρατική (εκ)παιδευτική δραστηριότητα, που μετασχηματίζει αναγκαστικά όλα τα εμπλεκόμενα υποκείμενα. Ειδάλλως, ένας άλλος κόσμος δεν είναι εφικτός!

2. Καταστολή και ασφάλεια: αστυνομική ή κοινωνική θεώρηση;

Ας πιάσω το νήμα της συζήτησης από το ανατεθέν θέμα (στο εν λόγω τριήμερο) για την επίδραση του ακροδεξιού πολιτικού Λόγου πάνω στην πολιτική ατζέντα της κρατικής καταστολής, αρχίζοντας με μία μικρή προβοκάτσια: Η αφετηρία ή/και η εστίαση των αναλύσεων γύρω από την *καταστολή*, με κυρίαρχη την αναφορά, για παράδειγμα, στις πρόσφατες (2009) αστυνομικές παρεμβάσεις κατά των διαδηλώσεων και τις νομικές ρυθμίσεις που αφορούν τις κινητοποιήσεις μας (συνθηματικά π.χ. ο νόμος για την απαγόρευση της κοινούλας) είναι νομίζω μια συνήθης ή/και αυτονόητη προσέγγιση – ιδιαίτερα στον αναρχικό αριστερό πολιτικό χώρο. Μια τέτοια προσέγγιση για την καταστολή τοποθετεί, αφενός, τις *δικές μας* συνήθεις μορφές κινητοποιήσεων και διεκδικήσεων στο στόχαστρο των πράξεων καταστολής του κράτους, *μεγεθύνοντας* έτσι τη σημασία μας και τη σημασία των κινητοποιήσεών μας για το ίδιο το κράτος και την εν γένει «εξουσία». Μεγεθύνει, *επίσης*, το ίδιο το κράτος, ώστε να προβάλλεται ταυτόχρονα μεγαλύτερο «σε μας». Έτσι η σημασία της καταστολής για εμάς και τις πολιτικές μας κινητοποιήσεις αποκτά μια ενδεχομένως υπέρμετρη διάσταση. Η διπλή αυτή «μεγέθυνση» σηματοδοτεί έναν ιδιόμορφο, ωστόσο *αντιστραμμένο*, «κρατισμό», ο οποίος πιθανώς επιτελεί πολύ ενδιαφέρουσες υποκειμενικές λειτουργίες για εμάς τους ανθρώπους του πολιτικού «περιθωρίου», με αρκετή μάλιστα δόση αυτο-ικανοποίησης. (Όπως άλλωστε και η

βολική «ψυχολογική ερμηνεία» των κοινωνικών πρακτικών μας – βλ. την προηγούμενη υποσημείωση.)

Ωστόσο, μια τέτοια προσέγγιση δεν ικανοποιεί απλά και μόνο τέτοιου είδους υποκειμενικές λειτουργίες, αλλά –κάτι που έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη δική μας συζήτηση– ένας τέτοιος *αντιστραμμένος κρατισμός* προϋποθέτει και συνιστά ταυτόχρονα έναν νοητικό και πολιτικό «αυτο-περιορισμό», καθότι αποδέχεται την αστυνομία ως αυτή που (θα) καθορίζει αποκλειστικά το *τι είναι καταστολή* – ακόμη και για εμάς τους ίδιους, που είμαστε αντίθετοι προς αυτή. Μια τέτοια εστίασή μας σε μια «αστυνομική θεώρηση» της καταστολής όχι μόνο αποδέχεται χωρίς ιδιαίτερο εξαναγκασμό την ιδεολογική παραίτησή μας ως ένα αυτονόητο γεγονός, αλλά –συνεχίζοντας το προηγούμενο σκεπτικό– «βιώνει» αυτή την ιδεολογική παραίτηση αυτο-ικανοποιητικά με ιδιαίτερη ένταση, εκεί δε που «γιορτάζει» κιόλας την παραίτηση αυτή ως αυτονομία. Έχοντας αποδεχτεί χωρίς εξωτερικό εξαναγκασμό τον ιδεολογικό ετεροκαθορισμό από μια, για παράδειγμα, αστυνομική θεώρηση ως –ρητή ή άρρητη– νοητική ή/και πολιτική αρχή, είναι πολύ λογικό στη συνέχεια να αντλούμε και τα «θέματά» μας αποκλειστικά από αυτή την αρχή, καθώς και να «χτίζουμε» περιοριστικά τις πολιτικές πρακτικές μας ακολουθώντας την εν λόγω αρχή.

Απαξίωση της έννοιας της ασφάλειας και καταστολή της φτώχειας - καταπολέμηση των φτωχών και όχι των αναρχικών/αριστεριστών

Για να μπορούμε να κατανοήσουμε νέα κοινωνικά φαινόμενα χρειαζόμαστε μια διευρυμένη προσέγγιση, η οποία θα μας επιτρέπει, επίσης, να κατανοήσουμε τη σημασία αυτών των φαινομένων σε σχέση με το *συνεχή μετασχηματισμό* των κοινωνιών μας. Μια τέτοια διευρυμένη θεώρηση των κοινωνικών φαινομένων μάς βοηθάει κατ' αρχάς να δούμε ότι/πώς ο περιορισμός της αντίληψής μας δεν αφορά αποκλειστικά και μόνο σε μεμονωμένες έννοιες, όπως στο παράδειγμά μας εδώ για το «*τι είναι καταστολή*». Συνυφασμένες με αυτή την έννοια είναι μια σειρά από άλλες έννοιες και άλλα κοινωνικά φαινόμενα, όπως για παράδειγμα η έννοια της «ασφάλειας». Έτσι, τα τελευταία χρόνια μπορούμε να διαπιστώσουμε και στην ελληνική κοινωνία τη συστηματική «εκτροπή» των συλλογικών αντιλήψεών μας σχετικά με την έννοια και το περιεχόμενο της *ασφάλειας*. Η έννοια της ασφάλειας συρρικνώνεται σιγά σιγά στην *αστυνομική διάστασή* της, εάν δεν ταυτίζεται πλέον μόνο με αυτή. Σε μια παράλληλη κίνηση, ολοκληρώνοντας έτσι την «εκτροπή» αυτή, εξοστρακίζεται η *κοινωνική διάσταση* της ασφάλειας τόσο από το δημόσιο Λόγο όσο και από τη συλλογική μας μνήμη. Ωστόσο, αξίζει εδώ να υπενθυμίσουμε στον εαυτό μας ότι μόλις πριν 30 χρόνια κυριαρχούσε η κοινωνική διάσταση της ασφάλειας! Αυτή η διαδικασία συρρίκνωσης της συλλογικής μνήμης και του δημόσιου Λόγου, σε ό,τι αφορά το θέμα της ασφάλειας, προϋποθέτει, αλλά και συνεπάγεται

σαφώς, μια γενικότερη απαξίωση του περιεχομένου της έννοιας αυτής. Άμεσα θύματα της εν λόγω απαξίωσης στην Ελλάδα είναι σαφώς οι μετανάστες και οι μετανάστριες, αλλά γενικότερα όλες οι κοινωνικά αδύναμες ομάδες.

Η συρρίκνωση της ισχύος και της εμβέλειας της ασφάλειας συνοδεύονται από τη σταδιακή απαλλαγή της κοινωνίας-κράτους από την ανάληψη ευθυνών για την κοινωνική προστασία των πολιτών της – έστω και αν αυτό πραγματοποιείται μόνο κηρυγματικά και ιδεολογικά. Γινόμαστε συνεπώς μάρτυρες μιας διαδικασίας κατά την οποία η έννοια της ασφάλειας – με τις πολλές διαστάσεις της – τείνει να ισοπεδωθεί πλήρως και να απορροφηθεί από μια γενικευμένη «*κουλτούρα του ελέγχου*»⁴. Με την υποχώρηση του κοινωνικού κράτους εμφανίζεται όλο και περισσότερο ένα κράτος-τιμωρός. Δηλαδή, παράλληλα με τη γενίκευση της εργασιακής και κοινωνικής ανασφάλειας, ετοιμάζεται ένα τέτοιο ποινικό-τιμωρητικό κράτος, το οποίο όχι μόνο δεν θεωρεί υποχρέωσή του να αναλάβει πρωτοβουλίες για τους κοινωνικά αδύναμους, αλλά αντιθέτως, με τις πρωτοβουλίες του, ανακηρύσσει ουσιαστικά την ίδια τη φτώχεια σε έγκλημα και οι πρωτοβουλίες του στοχεύουν πλέον στην καταστολή της εξαθλίωσης – και όχι των αναρχικών (ή) αριστερ(ιστ)ών. Μια σημαντική «λεπτομέρεια» εδώ είναι επίσης ότι με την κίνηση αυτή προς την εγκληματοποίηση της φτώχειας (και της μετανάστευσης) πραγματοποιείται μια ιδιόμορφη αξιακή αλλά και νομική αντιστροφή: Γνωρίζουμε ότι σε κάθε έγκλημα υπάρχουν θύτες και θύματα. Μόνο που στη συγκεκριμένη συγκυρία οι παρουσιαζόμενοι ως θύτες – οι φτωχοί και οι μετανάστες δηλαδή – είναι τα πραγματικά θύματα, και όλες οι άλλες κοινωνικές ομάδες είμαστε ουσιαστικά οι επωφελούμενοι.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο παράδειγμα, η άρση των περιορισμών που επιβάλλει η αστυνομική-γραφειοκρατική θεώρηση στο περιεχόμενο της «καταστολής» και της «ασφάλειας» μπορεί να αναδείξει μια σειρά από σημαντικές διαστάσεις μιας «κοινωνικής» καταστολής – για τις οποίες μια αστυνομική προσέγγιση είναι λογικό να αδιαφορεί. Μπορούμε εδώ να αναφέρουμε *επιγραμματικά* κάποια επιπλέον σχετικά παραδείγματα που θα προέκυπταν από τη διεύρυνση της οπτικής μας:

- Ο καπιταλισμός είναι αντιμέτωπος με μια εγγενή και ανυπέρβλητη αντίφαση του. Πρέπει, από τη μια, να προωθεί αυτό που ονομάζουμε «κινητικότητα της εργασίας», που σημαίνει κινητικότητα των «φορέων» της εργασίας, που δεν είναι κανείς άλλος από τους εργάτες και τις εργάτριες. Από την άλλη, θα πρέπει να καταστέλλει ταυτόχρονα την κινητικότητα της εργασίας. Όπου όμως «καταστολή» δεν μπορεί να σημαίνει –συνήθως– την *αποτροπή* της κινητικότητας, αλλά τον *έλεγχο* της, δηλαδή τον έλεγχο της ποσότητας, του είδους και της κατεύθυνσης της κινητικότητας της εργασίας, και άρα των εργατών και των εργατριών. Έτσι, όσο όμορφη και να είναι η εικόνα μιας «Ευρώπης φρούριο», δύσκολα θα βρεθεί κανείς –στο πλαίσιο του καπιταλισμού– που να υποστηρίζει την πραγματική *αποτροπή* της κινητικότητας της εργασίας⁵.

• Ως ένα άλλο –εγχώριο– παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε πολύ επιγραμματικά τις πολιτικές και γραφειοκρατικές ρυθμίσεις που θεμελιώνουν το θεσμικό ρατσισμό του ελληνικού κράτους. Εδώ, ιδιαίτερη σημασία έχει ότι οι ρυθμίσεις αυτές δεν πραγματοποιούνται στη βάση ενός (υπέρομετρου;) «εθνικισμού». Με αυτές τις ρυθμίσεις το ελληνικό κράτος παρεμβαίνει –«αθέμιτα» θα μπορούσαμε να πούμε– στην αγορά εργασίας, προσθέτοντας –με διάφορες διοικητικές, νομικές ρυθμίσεις και τα επακόλουθα αποτελέσματά τους– μια σειρά από επιπλέον επιβαρύνσεις και δυσκολίες στους νέους/μετανάστες. Τα επακόλουθα αυτά αποτελέσματα εξαναγκάζουν, για παράδειγμα, τα παιδιά μεταναστών σε ανεργία –ή σε άτυπες μορφές εργασίας– μετά το πέρας της εκπαίδευσής τους σε ελληνικά σχολεία, λόγω στέρησης αυτόνομης άδειας εργασίας ή λόγω περιορισμού των θέσεων εργασίας – όπως για παράδειγμα οι δημόσιες θέσεις που απευθύνονται αποκλειστικά σε ημεδαπούς. Με τον τρόπο αυτόν το ελληνικό κράτος «καταστέλλει» την κινητικότητα της εργασίας, αλλά, όπως ειπώθηκε παραπάνω, όχι με την «αποτροπή» της, αλλά με τον «έλεγχό» της. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, το ελληνικό κράτος ελέγχει την κινητικότητα της εργασίας με την πρόσθεση επιπλέον γραφειοκρατικών δυσκολιών και εμποδίων στους νέους/μετανάστες για τη συμμετοχή τους στην ελληνική αγορά εργασίας, «παραμορφώνοντας» έτσι τον «ανταγωνισμό» σε αυτή⁶.

3. *Ιδεολογική ηγεμονία σε μια «εποχή πέρασμα»*

Διάχυση ακροδεξιών (ανα)λύσεων και επιλογών στο «κέντρο» της κοινωνίας

Το επιχείρημά μου μέχρι τώρα ξεκινούσε από την εκτίμηση ότι μια αστυνομική-γραφειοκρατική προσέγγιση –αν μη τι άλλο– περιορίζει προς μια πολύ συγκεκριμένη πολιτική κατεύθυνση τα θέματα και τις πρακτικές που προβάλλει ως σημαντικές. Και έτσι μπορεί να μας παγιδέψει στη θεώρηση των κοινωνιών μας και στην πολιτική μας δράση στα στενά και πολιτικά πολύ συγκεκριμένα όρια του σχήματος «νόμος και τάξη». Όπου όμως και αυτά τα όρια είναι καθορισμένα με πολύ συγκεκριμένο πολιτικό τρόπο. Συμφωνούμε άλλωστε όλοι, φαντάζομαι, ότι ο ίδιος ο «νόμος» παράγει ενίοτε «αταξία» και η «τάξη» προωθεί ενίοτε την «α-νομία».

Μπορούμε να συνεχίσουμε το συλλογισμό μας εδώ με την εκτίμηση, ότι αυτός ο αυτο-περιορισμός της πραγμάτευσης των κοινωνικών φαινομένων στο στενό πλαίσιο του «νόμου και τάξης» είναι άμεσα *συμβατός* με ακροδεξιές λογικές και η συμβατότητα αυτή στη συνέχεια μπορεί να ανοίξει διάπλατα τις πόρτες για ακροδεξιές πολιτικές προτάσεις ή/και πρακτικές. Η «συμβατότητα» αυτή σηματοδοτεί, έγκειται δηλαδή, στη σταδιακή και οσμωτική διάχυση ακροδεξιών πολιτικών λογι-

κών προς το «κέντρο» της κοινωνίας. Μια άμεση συνέπεια αυτής της διάχυσης αποτελεί το γεγονός ότι οι ακροδεξιές πολιτικές λογικές μοιάζουν όλο και περισσότερο, για όλο και περισσότερους ανθρώπους, «κανονικές», δηλαδή εφικτές, αποδεκτές, ίσως και επιθυμητές. Από μια άλλη οπτική γωνιά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, με αυτή τη διάχυση προς το κέντρο της κοινωνίας, οι ευρύτερα αποδεκτές πολιτικές (ανα)λύσεις και πολιτικές επιλογές μετακινούνται προς την (άκρα) δεξιά.

Ας συγκρατήσουμε στο σημείο αυτό της συζήτησής μας την ενδιαφέρουσα –για εμάς ωστόσο τραγική– «λεπτομέρεια» ότι μια τέτοια διάχυση ακροδεξιών λογικών προς το «κέντρο» της κοινωνίας πραγματοποιείται χωρίς η ακροδεξιά να χρειαστεί να κουνήσει ούτε το μικρό της δακτυλάκι! (Θα επανέλθουμε παρακάτω σ’ αυτό.)

Προκειμένου να απεμπλακούμε από μια γραφειοκρατική οπτική και να κατανοήσουμε τον περιορισμό, για παράδειγμα, της «καταστολής» και της «ασφάλειας» μόνο στις αστυνομικές της διαστάσεις –τον οποίο (ανα)παράγουμε εν μέρει και εμείς οι ίδιοι!– είναι χρήσιμο να λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι μια τέτοια διαδικασία δεν αποτελεί καθόλου ένα τυχαίο ή και μεμονωμένο φαινόμενο το οποίο εμφανίστηκε μόλις τον τελευταίο καιρό. Τέτοια φαινόμενα πολιτικού αυτο-περιορισμού έχουν αφενός ένα ιστορικό βάθος προετοιμασίας, αφετέρου η διεύρυνση της «πειθούς», της «πειστικότητάς» τους σε όλο και περισσότερο κόσμο, υποστηρίζεται επίσης και από ευρύτερες, ριζικές αλλαγές που συντελούνται, ετοιμάζονται... στις κοινωνίες μας και αφορούν στο γενικότερο τρόπο παραγωγής, δηλαδή στον τρόπο οργάνωσης της εργασίας, στα θεμελιακά στοιχεία οργάνωσης των κοινωνιών μας κ.α. (Ωστόσο, πριν συζητήσουμε λίγο περισσότερο για αυτή την «εποχή πέρασμα» που διανύουμε, ας πιάσουμε ένα άλλο νήμα που μπορεί να μας οδηγήσει στο ίδιο σημείο.)

Πόλωση της κοινωνίας

Σημαντικά κοινωνικά-πολιτικά γεγονότα όπως ο «Δεκέμβρης του 2008» χαράζουν σαφώς πολλά σημάδια στις κοινωνίες μας. Ωστόσο, πριν αποπειραθούμε να συντάξουμε τις όποιες γενικές ερμηνείες τέτοιων «γεγονότων», απαιτούνται ακόμη αρκετές προσπάθειες, προκειμένου να συλλάβουμε επαρκώς την πληθώρα των νέων/πρωτοποριακών χαρακτηριστικών του «Δεκέμβρη του 2008», δηλαδή του «τι έγινε» τελικά στις αμέτρητες μικρές και μεγάλες πρακτικές εξεγερσης πριν τα Χριστούγεννα του 2008⁷. Παράλληλα μπορούμε να συλλογιστούμε και τα ίχνη που αφήνουν τέτοια γεγονότα στην κοινωνία μας. Εάν ο «Δεκέμβρης του 2008» αποτελεί –όπως πιστεύουμε– κάτι σημαντικό, τότε αυτός θα είχε ως προϋπόθεση αλλά και ως συνέπεια του τη ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνίας μας. Σημαντική για τη συζήτησή μας εδώ είναι ωστόσο η παρατήρηση ότι μια τέτοιου είδους ριζοσπαστικοποίηση στη συγκεκριμένη ιστορική εποχή εκφράστηκε ως πόλωση της ελληνικής κοινωνίας. Αυτό που δυσκολευόμαστε όμως να συλλάβουμε –ή μάλλον δυσκολευ-

όμαστε να αποδεχτούμε– είναι ότι η *πόλωση* αυτή σηματοδοτεί τη ριζοσπαστικοποίηση προς *διαφορετικές* πολιτικές κατευθύνσεις. Αυτή η –ως προς την πολιτική της κατεύθυνση– *ανοιχτή πόλωση* της ελληνικής κοινωνίας δηλώνει, αν μη τι άλλο, ότι η ιδεολογική ηγεμονία –δηλαδή το τι παρακινεί και τι κινητοποιεί τους ανθρώπους– δεν βρίσκεται πλέον αδιαμφισβήτητα εκεί που χτυπάει η καρδιά – δηλαδή αριστερά. Το «άνοιγμα» αυτό σημαίνει ότι οι σημαντικές «εξεγέρσεις» δεν έχουν «αναγκαστικά» ένα και μοναδικό πολιτικό και αξιακό πρόσημο! Επιπλέον, το πολιτικό/ιδεολογικό «άνοιγμα» αναφορικά με τη ριζοσπαστικοποίηση της κοινωνίας δεν «συνέβη» ούτε «συμβαίνει» εν αιθρία ή τυχαία. Η ήττα της αδιαμφισβήτητης ηγεμονίας αξιών που έχουμε μάθει να τις αποκαλούμε αριστερές αξίες, οι οποίες στηρίζονται στα κεντρικά συνθήματα της Γαλλικής Επανάστασης (Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα), ετοιμάζεται, πραγματώνεται και χαρακτηρίζει τις κοινωνίες μας εδώ και κάποιες δεκαετίες. Όλοι εμείς που υποστηρίζουμε και κινητοποιούμε από αυτές τις αξίες, είναι καλό να κατανοήσουμε –να παραδεχτούμε καλύτερα– ότι εδώ και λίγες δεκαετίες, αξίες αντίθετες προς αυτές της Γαλλικής Επανάστασης –δηλαδή οι αξίες της δεξιάς– μπορούν επίσης να παρακινήσουν «συμπολίτες» μας και άρα να αποτελέσουν τη βάση για «λαϊκές» πολιτικές πρακτικές.

Σε ένα τέτοιο ιστορικό πλαίσιο μιας πλέον «ανοιχτής» διαμάχης για την ιδεολογική ηγεμονία, δηλαδή για το ποιες αξίες θα είναι αυτές οι οποίες (θα) μας ξεσηκώνουν, για το ποιες αξίες θα είναι αυτές που (θα) διέπουν την οργάνωση των κοινωνιών μας, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να μελετάει κανείς τους ιδεολογικούς του αντιπάλους. Έτσι, για παράδειγμα (το οποίο αξίζει ωστόσο μια συστηματική μελέτη!), μια γρήγορη ματιά στους μήνες μετά το Δεκέμβριο του 2008 στα έντυπα της Χρυσής Αυγής –ως μία αιχμή του δόρατος της Δεξιάς– αρκεί για να διαπιστώσει κανείς τις ανησυχίες και αυτού του πολιτικού χώρου για την «εξεγερμένη» νεολαία και τα «δίκαιά» της.

Οι κοινωνίες μας σε μια «εποχή πέρασμα»

Όπως προτάθηκε προηγουμένως, η απεμπλοκή μας από μια γραφειοκρατική/αστυνομική θεώρηση των κοινωνιών μας μπορεί να επιτευχθεί με την ιστοριοποίηση των κοινωνικών φαινομένων, δηλαδή με την ένταξή τους στις γενικότερες κοινωνιακές διεργασίες της εκάστοτε εποχής τους. Μια τέτοια ιστοριοποίηση βοηθά να κατανοήσουμε στο δικό μας θέμα ότι, όπως η εποχή του ιστορικού φασισμού (στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα) χαρακτηριζόταν από τεράστιες αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης και (ανα)παραγωγής των κοινωνιών (οι οποίες έγιναν ευρύτερα γνωστές με την έννοια που πρότεινε ο Gramsci: Φορντισμός), έτσι και σήμερα βρισκόμαστε σε μια αντίστοιχη μεταβατική ιστορική περίοδο, σε μια «εποχή πέρασμα», στην οποία προετοιμάζεται, δεν πραγματοποιείται ακόμη, ένας αντί-

στοιχος ριζικός μετασχηματισμός των κοινωνιών μας. Επιγραμματικά θέλω να ονομάσω τρία «μέτωπα» του μετασχηματισμού αυτού:

- Η χρήση και η εξάπλωση των Νέων Τεχνολογιών –ως μέρος ενός «υλικού μετασχηματισμού»– επιφέρει μεγάλες δυνατότητες στην παραγωγή και την αναπαραγωγή των κοινωνιών μας, αλλά παράγει επίσης νέες αντιφάσεις.
- Κατά την αναδιοργάνωση όλης της κοινωνικής (ανα)παραγωγής κυριαρχεί ένα νεοφιλελεύθερο πρόταγμα.
- Αυτό που αποκαλείται ως παγκοσμιοποίηση ή διεθνοποίηση των κοινωνιών μας αλλάζει την πολιτική/γεωγραφική συγκρότηση των επιμέρους κοινωνιών, ως κρατών-εθνών, και αμφισβητεί δυνητικά τις υπάρχουσες διευθετήσεις των σχέσεων μεταξύ όλων των κοινωνικών ομάδων.

Η κρίση που διαπερνούσε την εποχή του ιστορικού φασισμού στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα (και διαπερνά αντίστοιχα και τη σημερινή εποχή) ήταν/είναι *καθολική* (global), με την έννοια ότι αφορά στη συνολική, στη ριζική (ανα)διοργάνωση των κοινωνιών και όχι απλά στην (κοινωνική ή κυνική) «διαχείριση κονδυλίων». Πρόκειται δηλαδή για έντονα *πολιτικές* διεργασίες, ακριβώς διότι αφορούν στις «ουσιαστικές» και όχι μόνο στις «διαχειριστικές» πλευρές της πολιτικής δράσης. Οι αλλαγές αφορούν δηλαδή εξίσου και στο «πού θα πάμε» ως κοινωνία, και όχι μόνο στο «πώς θα πάμε» εκεί. Πέρα από τη συνθηματική τους ονομασία ως μεταφορτικές, οι ανακατατάξεις του σύγχρονου μετασχηματισμού επαναθέτουν και αφορούν τις κεντρικές συντεταγμένες των κοινωνιών μας: το μοντέλο του «κανονικού» ατόμου/υποκειμένου, την εσωτερική οργάνωση των κοινωνιών, το μοντέλο «κρατικότητας» (και το τι είναι λ.χ. σύνορα), τις μορφές πολιτικής (λ.χ. κοινωνικές πολιτικές), τον καταμερισμό εργασίας (λ.χ. επιμέρους επαγγέλματα και το περιοχόμενό τους), τις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και των ατόμων (λ.χ. ενήλικες-νέοι, «ντόπιοι» και «ξένοι», γυναίκες και άνδρες).

Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε ότι οι διαμάχες ή/και διαπραγματεύσεις που συνοδεύουν το μετασχηματισμό αφορούν και στοχεύουν σε έναν νέο ταξικό συμβιβασμό μεταξύ των νέων δυνατοτήτων, τις οποίες ανοίγουν οι παραγωγικές δυνάμεις και των παλαιών και νέων περιορισμών τους οποίους θέτουν οι παραγωγικές συνθήκες/σχέσεις. Εκείνο, ωστόσο, που αξίζει να συγκρατήσουμε στο μυαλό μας είναι ότι αυτός ο συμβιβασμός είναι ένα σύνθετο διακύβευμα, που εκτυλίσσεται ταυτόχρονα σε κάθε κοινωνικό πεδίο και αφορά επίσης τον ανασχηματισμό συγκεκριμένων νοημάτων και σχέσεων. Συνεπώς, οι ριζικές αλλαγές συνεπάγονται και προϋποθέτουν ταυτόχρονα και την «επανεξέταση» των ηγεμονικών πολιτικών αξιών, σηματοδοτούν δηλαδή την «κρίση» για το ποιες πολιτικές αξίες θα χαρακτηρίζουν την οργάνωση των κοινωνιών μας και ποιες αξίες θα παρακινούν τη δράση μας (σύνθημα: Γαλλική Επανάσταση ή βαρβαρότητα). Σε αυτό το νέο, υπό διαμόρφωση και «κρίσιμο» κοινωνιακό πεδίο πολύπλευρων αντιφάσεων προσ-

διορίζεται επίσης εκ νέου και ο χαρακτήρας όλων των διαφορετικών πολιτικών δυνάμεων και των σχέσεων μεταξύ τους. Μια τέτοια ιστορικοποίηση εξαναγκάζει και τον κοινωνικό επαναπροσδιορισμό της Αριστεράς και της ευθύνης της στη συγκεκριμένη εποχή. Και αυτό αναφορικά όχι τόσο με τους γενικούς πολιτικούς της στόχους, τις ουτοπίες της –αυτές παραμένουν οι ίδιες–, αλλά περισσότερο ως προς το ποια κοινωνικά και πολιτικά υποκείμενα («συνιστώσες», «φορείς») θα συγκροτήσουν, θα «αναλάβουν» (και όχι μόνο θα «εκπροσωπήσουν») την αριστερά ως κοινωνικό, αλλά και ως πολιτικό κίνημα: Με ποια κοινωνικά υποκείμενα, με ποιες κοινωνικές ομάδες θα «πάει» η ιστορική αριστερά; Ποιες ομάδες, ποια υποκείμενα θα «χωράει»; Σε ποιες θα δίνει «βήμα» – και σε ποιες όχι! Με ποια υποκείμενα και με ποιες ομάδες θα συνεργάζεται; Ποιες νέες οργανωτικές μορφές θα συγκροτήσει; Ποιες (νέες) πολιτικές πρακτικές θα εφαρμόσει; Ποιες θα αφήσει;

4. Ο ριζοσπαστικός κομφορμισμός της Νέας Δεξιάς

Μέχρι τώρα προσπάθησα να σκιαγραφήσω τις ιστορικές διακυμάνσεις για το πώς και το τι αντιλαμβανόμαστε ως «καταστολή» και «ασφάλεια», επιχειρώντας στο παράδειγμα αυτό να επιστημώνω τη σημασία των εννοιών με τις οποίες θεωρούμε τις κοινωνίες μας και τις συνέπειες που απορρέουν από αυτές τις επιλογές μας για την πολιτική μας πράξη. Στη συνέχεια, προσπάθησα να καταδείξω την απώλεια της ηγεμονίας της αριστεράς στο πεδίο της ιδεολογίας, στο πεδίο των αξιών που παρακινούν και εξηγούν τους ανθρώπους σε μια «εποχή πέρασμα» που διανύουμε, με το συνεπακόλουθο «άνοιγμα» της ιδεολογικής διαμάχης. Τα δύο αυτά βήματα έχουν ως λογικό στόχο την περιεκτικότερη κατανόηση της δυναμικής που αναπτύσσει η Νέα Δεξιά, ως πρόπλασμα του Νέου Φασισμού, και στην ελληνική κοινωνία. Συνοπτικά, η εκτίμηση/θέση μου ως προς αυτό έχει δύο σκέλη: α) Η Νέα Δεξιά –και στην Ελλάδα– δεν «σπέρνει», αλλά «θερίζει». β) Η Νέα Δεξιά σε όλη την Ευρώπη –αλλά και στην Ελλάδα– δεν φημίζεται για την πλούσια θεματολογία και τις πρωτότυπες πολιτικές θέσεις και προτάσεις της. Ελλείπει, λοιπόν, θεμάτων και εχθρών, πειραματίζεται, αυτοσχεδιάζει, προσπαθεί σε όλη την Ευρώπη εδώ και περίπου 30 χρόνια να «ανακαλύψει» και να προβάλει θέματα που μπορούν να λειτουργήσουν ως «κόμβοι συσπείρωσης» και ως διακριτά σημεία/θέματα φαινομενικής «αντίθεσης»/διαφοροποίησης από την κυρίαρχη καπιταλιστική –δηλαδή νεοφιλελεύθερη– μηχανή. Σε αυτό το πλαίσιο, η Νέα Δεξιά συμπυκνώνει και ενώνει σε πολιτικό πρόταγμα ευρύτερα αποδεκτές αξιακές θέσεις που ετοιμάζονται από καιρό και προεβούνται από μεγαλύτερο πολιτικό φάσμα. Η Νέα Δεξιά είναι δηλαδή πρωτίστως και ουσιαστικά ένα ριζοσπαστικό μεν, κομφορμιστικό δε, κίνημα.

Στη συνέχεια θέλω να αναφερθώ σε δύο «τεκμήρια» για το ριζοσπαστικό κομ-

φορμισμός της Νέας Δεξιάς – για το πώς και το γιατί δηλαδή αυτός ο ριζοσπαστικός κομφορμισμός τη βοηθάει να θερίσει περισσότερα απ’ ό,τι έσπειρε. Επιγραμματικά, μπορούμε να πούμε ότι το πρώτο «χέρι βοήθειας» για τη Νέα Δεξιά συγκροτείται από τον «ιστορικό αέρα» της «εποχής πέρασμα» και το νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα που κυριαρχεί το μετασχηματισμό αυτό. Αυτή η «βοήθεια» προς τη Νέα Δεξιά επαυξάνεται από μια επιπλέον ιδεολογική συμβολή «απέξω». Ευρύτερες πολιτικές δυνάμεις συν-διαμορφώνουν ένα *συμβατό* ιδεολογικό έδαφος, το οποίο επιτρέπει στη Νέα Δεξιά να «αλιεύει», ακόμη και στα «μετόπισθεν της αριστεράς»⁸. Και καθότι «ξενίζει» (και μας ενδιαφέρει) ιδιαίτερα η συμμετοχή της Αριστεράς – στο σύνολό της – σε αυτή τη συμβατή χορωδία, τα παραδείγματά μας θα αναφέρονται πρωτίστως σε αυτή τη συμμετοχή της Αριστεράς.

Πρώτο τεκμήριο

Όπως προανέφερα, το πρώτο χέρι βοήθειας για τη Νέα Δεξιά έρχεται από τον «ιστορικό αέρα» της «εποχής πέρασμα». Η Νέα Δεξιά δεν χρειάζεται να επιδείξει ιδιαίτερη πολιτική «εξυπνάδα», δεδομένου ότι αποκτά πλεονεκτήματα από τη γενικότερη κοινωνική δυναμική του μετασχηματισμού των κοινωνιών μας. Μια σειρά από πολιτικές αρχές του νεοφιλελεύθερου χαρακτήρα αυτού του μετασχηματισμού – ο οποίος (υπενθυμίζω) δεν επιβλήθηκε από την άκρα δεξιά – «αποδέχεται» η Νέα Δεξιά, καθότι είναι συμβατές με τις πολιτικές της αξίες (κάποιες άλλες όχι).

Μια κεντρική, χαρακτηριστική αρχή της σημερινής «εποχής πέρασμα» και των μετασχηματισμών που οργανώνονται, είναι η *γενίκευση του ανταγωνισμού* και, μαζί με αυτόν, η *προώθηση του ατομικισμού* (και όχι η ομοιογενοποίηση των πολιτισμικών συλλογικότητων – όπως διατείνεται διαδεδομένα). Οι πολιτικές αυτές συνεπάγονται και προϋποθέτουν ταυτόχρονα την *υποχώρηση* των όποιων οργανωμένων μορφών αλληλεγγύης για διάφορες κατηγορίες ανθρώπων. Αυτές οι συλλογικές μορφές αλληλεγγύης θεσπίστηκαν στην προηγούμενη «εποχή» ως στοιχεία τού τότε ταξικού συμβιβασμού. (Οι αλλαγές που επιβάλλονται από την τρέχουσα σοσιαλιστική μας κυβέρνηση δεν είναι τίποτε άλλο από τη μονόπλευρη και ακούσια άρση αυτού του ταξικού συμβιβασμού!) Σε ένα τέτοιο πολιτικό πλαίσιο η Νέα Δεξιά «δεν χρειάζεται» παρά να *κατευθύνει* γενικότερες λογικές και (προ)τάσεις του καπιταλισμού προς ασθενέστερες κοινωνικά ομάδες. Η Νέα Δεξιά έχει δηλαδή όλη την ιδεολογική δυναμική του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού στα πανιά της – όσο αντι-καπιταλιστικά και να γκαρτίζει.

Δεύτερο τεκμήριο

Το δεύτερο «τεκμήριο» για το ριζοσπαστικό κομφορμισμό της Νέας Δεξιάς στηρίζεται στην παρατήρηση ότι αυτή δεν χρειάζεται να αρθρώσει εξ ολοκλήρου κάποιον δικό της πολιτικό Λόγο. Και αυτό καθότι μπορεί να στηριχθεί σε ιδεολογι-

κή συμβολή «απέξω». Η συμβολή προσφέρεται από ευρύτερες πολιτικές δυνάμεις που κατατείνουν στη συν-διαμόρφωση ενός *συμβατού* ιδεολογικού εδάφους πάνω στο οποίο η Νέα Δεξιά μπορεί να «θερίσει». Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για εμάς έχει η συμμετοχή όλης ουσιαστικά της Αριστεράς σε αυτή τη βοήθεια προς τη Νέα Δεξιά. Επιπλέον, μπορούμε να πούμε ότι ο κυρίαρχος/ηγεμονικός Λόγος (που εκφέρεται και από την Αριστερά) –στο βαθμό που είναι *συμβατός* με ακροδεξιές λογικές– *συμβάλλει* στην πολιτική αποδυνάμωση της ίδιας της Αριστεράς και των αξιών της. Η αποδοχή του *ετεροκαθορισμού* σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους αντιλαμβανόμαστε την κοινωνία μας, και αναφορικά με τις θεματικές που καθορίζουν την πολιτική μας δράση, δεν αποτελεί απλά αποτέλεσμα μιας νοητικής οκνηρίας, αλλά εκφράζει ταυτόχρονα και τη δυσκολία μας να αρθρώσουμε έναν πολιτικό Λόγο ο οποίος θα στηρίζεται στις *δικές μας* αξίες. Ελλείψει, λοιπόν, ενός τέτοιου δικού μας Λόγου και δεδομένης της επιθυμίας μας να μη φαινόμαστε άφωνοι και άπρακτοι, συμμετέχουμε και εμείς στις υπάρχουσες εθνικές χορωδίες. Ωστόσο, δεν εξετάζουμε ιδιαίτερα ούτε τις νότες που παίζουμε, ούτε τα λόγια που τραγουδάμε, ούτε το συγκεκριμένο πλαίσιο της συναυλίας που συμμετέχουμε – για το διευθυντή δε της ορχήστρας, βέβαια, ούτε λόγος.

Ξάφνιασμα

Έτσι, για παράδειγμα, τραγουδάμε με όλη μας την καρδιά ότι η Ελλάδα έχει «ξαφνιαστεί» τα τελευταία χρόνια με την έλευση πάρα πολλών μεταναστών. Δεν μας ενοχλεί, ωστόσο, στο τραγούδι αυτό ότι, μόνο εάν αυτοπεριοριστούμε και δούμε τη μετανάστευση *αποκλειστικά* στη βάση του γραφειοκρατικού ελέγχου και της διοικητικής ρύθμισης της «εισόδου ξένων πολιτών», μόνο τότε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η Ελλάδα μετατράπηκε, όντως πολύ πρόσφατα, από χώρα κυρίως αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών (και δη πάρα πολλών). Εάν αρνηθούμε αυτή την περιοριστική γραφειοκρατική προσέγγιση και συνθέσουμε μια δική μας μελωδία που βλέπει, για παράδειγμα, τη μετανάστευση στη βάση της κινητικότητας της εργασίας στην ιστορική της προοπτική, τότε η νέα μετανάστευση των τελευταίων λίγων δεκαετιών προς την Ελλάδα δεν θα αποτελεί παρά *ένα νέο επεισόδιο σε μια σειρά παρόμοιων και διαφορετικών επεισοδίων* στην πορεία διαμόρφωσης και συνεχούς μετασχηματισμού της Ελλάδας⁹. Αλλά με ένα τέτοιο, δικό μας τραγούδι δεν θα μπορούσαμε να συμμετέχουμε στην αγαπητή χορωδία και στο εθνικό σουξέ που είναι ικανό να δημιουργήσει ακόμη και οίκτο για τον καημένο κρατικό μηχανισμό που ξαφνιάστηκε από τους πολλούς μετανάστες και δεν μπορεί δήθεν να κάνει τη δουλειά του.

Πολυ-πολιτισμικότητα

Ένα άλλο τέτοιο εθνικό τραγούδι που τραγουδάμε και εμείς μαζί με την κυ-

ρίαρχη χορωδία μιλάει για την Ελλάδα και πώς αυτή έγινε πολυ-πολιτισμική κοινωνία. Πολύ εμφιασμένα μπορούμε εδώ να τονίσουμε και στον εαυτό μας ότι η Νέα Δεξιά δεν συμμετείχε καθόλου στη σύνθεση ούτε αυτού του δημοφιλούς τραγουδιού που μιλάει για τους μετανάστες που μετέτρεψαν την Ελλάδα σε πολυ-πολιτισμική κοινωνία, ούτε είναι μόνο αυτή που το τραγουδάει σε κάθε ευκαιρία, αλλά ούτε έχει η Νέα Δεξιά την πολιτική ισχύ για να το προβάλλει σε όλα τα ιδιωτικά και κρατικά κανάλια.

Το ότι οι μετανάστες μετέτρεψαν την ελληνική κοινωνία μας σε πολυ-πολιτισμική –αλλοιώνοντας έτσι την ουσία της– προϋποθέτει λογικά ότι η Ελλάδα ήταν προηγουμένως «μονο-πολιτισμική». Αυτό όμως θα συνιστούσε μια ιστορική πρωτοτυπία του ένδοξου και ανάδελφου έθνους μας, καθότι πολύ απλά πουθενά στον κόσμο δεν νοείται λογικά μια τέτοια «μονο-πολιτισμική» κοινωνία. Αυτού του είδους η περιορισμένη ερμηνεία και κατανόηση των μετασχηματισμών των κοινωνιών μας με όρους «πολιτισμού» δεν αποτελούν, ωστόσο, καθόλου «εφεύρεση» της Νέας Δεξιάς, αλλά είναι αυτονόητες αντιλήψεις για τους περισσότερους θιασώτες της «πολυ-πολιτισμικής» κοινωνίας μας – ανεξάρτητα από το θετικό ή αρνητικό πρόσημο που τις αποδίδουν¹⁰.

Μετανάστες και προβλήματα της κοινωνίας

Ο ίδιος μηχανισμός «πολιτικής μουσικής» μπορεί να διαφανεί και στο επόμενο παράδειγμα, που και αυτό συνιστά έτσι έναν επιπλέον κρίκο σε μια ολόκληρη λογική αλυσίδα ή μελωδία αυτο-αποδυνάμωσης του Λόγου μας. Το παράδειγμα εδώ αναφέρεται στην –με τη συμβολή μας– πολυετή σφυρηλάτηση μιας οιονεί αιτιακής και αποκλειστικής σύνδεσης μεταξύ «μεταναστών» και «προβλημάτων» στην κοινωνία μας. Όπου η τραγελαφικότητα μιας τέτοιας αιτιακής σύνδεσης φτάνει μέχρι το σημείο να προσάπτεται, να αποδίδεται άρρητα στους μετανάστες ακόμη και η εμφάνιση του ίδιου του ρατσισμού στη χώρα (μέσω της απλής ύπαρξής τους στην κοινωνία μας) – επαναλαμβάνοντας, για παράδειγμα, χιλιάδες φορές το δήθεν επιχείρημα ότι από το 1990 και μετά, με την ύπαρξη μεταναστών στη χώρα μας, αυξήθηκε ή/και εμφανίστηκε ο ρατσισμός. Στην παραπάνω διατύπωση ενός μηχανισμού αυτο-αποδυνάμωσης του αντιρατσιστικού Λόγου θα αντιδράσουν, πιστεύω, πάρα πολλοί από εμάς. Εάν διατυπώσουμε διαφορετικά το ίδιο το επιχείρημα, χρησιμοποιώντας ένα πολύ γνωστό και αγαπητό σύνθημά μας, πιστεύω ότι οι αντιδράσεις θα μειωθούν δραστικά. Το σύνθημα δηλώνει ότι: «Οι μετανάστες δεν δημιουργούν προβλήματα, έχουν προβλήματα». Αυτό που μετά τη χλιοστή διατράνωση αυτού του συμπαθέστατου συνθήματος (παρα)μένει ωστόσο στη συλλογική, δημόσια μνήμη είναι η σύνδεση μεταξύ «μεταναστών» και «προβλημάτων». Άλλωστε και τα δύο αυτά στοιχεία είναι καθημερινά αναγνωρίσιμα «φαινόμενα» στην ελληνική κοινωνία. Πώς να μην «πεισθεί» λοιπόν κάποιος για την ουσιαστι-

κή και δη αιτιακή ακολουθία/σύνδεση μεταξύ «μεταναστών» και «προβλημάτων»; Πώς να μην πιστέψει κάποιος κοινός άνθρωπος ότι υπάρχει κάτι εγγενώς επικίνδυνο (και άρα ποινικοποιήσιμο...) στο να είναι κανείς μετανάστης; Αυτό που δύσκολα παραμένει στη δημόσια μνήμη είναι η για εμάς σημαντικότερη «λεπτομέρεια» ότι οι μετανάστες *υποφέρουν* από προβλήματα και, καθότι είναι όλοι τους – δήθεν– φρόνιμοι, *δεν (μας) δημιουργούν κοινωνικά προβλήματα*¹¹.

Προς αποφυγή κάθε παρεξήγησης θέλω να τονίσω εδώ τα εξής: Η κυρίαρχη αντιρατσιστική θεώρηση –που εκφράζεται και σε αυτό το σύνθημα– δεν *παρήγαγε* επ’ ουδενί το ρατσισμό που συνοδεύει και χαρακτηρίζει την άνοδο της Νέας Δεξιάς. Αυτό δεν θα ήταν μόνο μια λάθος απόδοση ευθύνης, αλλά θα αποτελούσε ταυτόχρονα και ένα είδος πολιτικής φαντασίωσης, η οποία μεγεθύνει υπέρμετρα την πολιτική ισχύ του αντιρατσιστικού Λόγου. Το επιχείρημα εδώ είναι ότι ορισμένα στοιχεία και παραδοχές στο Λόγο μας μπορούν και λειτουργούν, αφενός, αποδυναμωτικά για εμάς και, καθότι είναι συμβατά με ακροδεξιές λογικές, να λειτουργούν επιπλέον ενισχυτικά για τη Νέα Δεξιά. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, η Νέα Δεξιά μπορεί να θερίσει το φόβο που έχει καλλιεργηθεί –όχι (μόνο) από την ίδια– για την προβληματικότητα ή και επικινδυνότητα που συνεπάγεται η μετανάστευση για τις κοινωνίες μας.

Χρησιμοθηρική οπτική στους μετανάστες

Το τελευταίο μου παράδειγμα δεν αναφέρεται σε κάτι που αφορά την «ανάλυση», και άρα τη θεώρηση των κοινωνιών μας, αλλά έχει να κάνει με πολιτικές αρχές και αξίες: Συμμετέχοντας στην εθνική χορωδία τραγουδάμε και εμείς πρόθυμα και εύθυμα ότι οι μετανάστες «προσφέρουν» πολλά στην ελληνική κοινωνία. Οι προσφορές τους αρχίζουν από τα στοιχεία του πολιτισμού τους για το τραπέζι «μας» και φτάνουν μέχρι τα στοιχεία του πορτοφολιού τους για τα ασφαλιστικά «μας» ταμεία. Και το ρεφρέν επαναλαμβάνει ρωτώντας: Και αφού είναι χρήσιμοι, γιατί να μην είναι και καλοδεχούμενοι; Αν αναλύσουμε αυτό το χιλιοειπωμένο τραγουδάκι με διαφορετική μουσική σύνθεση, βλέπουμε εύκολα ότι και εμείς πρεσβεύουμε, επικαλούμαστε μια χρησιμοθηρική, μια ωφελμιστική οπτική για την αντιμετώπιση των μεταναστών. Τραγουδώντας το, συνυφαίνουμε δηλαδή και εμείς το δικαίωμα σε μια αξιοπρεπή ανθρώπινη υπόσταση (και) για τους κοινωνικά αδύναμους, με τη δυνατότητα χρησιμοποίησής τους. Όμως τι σημαίνει αυτό ακριβώς; Όποιος δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί –που στον καπιταλισμό σημαίνει: να αξιοποιηθεί, δηλαδή να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης– δεν έχει δικαιώματα, αξιοπρέπεια και υπόσταση; Φαντάζομαι ότι μας ενδιαφέρει η πληροφορία ότι και ο ΛΑΟΣ διατυμπανίζει συνέχεια ότι δεν αντιτίθεται ολοκληρωτικά στην ύπαρξη μεταναστών στη χώρα μας. Απαιτεί, ωστόσο, μια «απλά» ωμή ωφελμιστική ρύθμιση της παραμονής τους. Τι κάνει δηλαδή εδώ η Νέα Δεξιά; Αποδέχεται την ωφελμιστική και χρησιμοθηρική αντίληψη που διατυπώνεται και διαδίδεται ευρύτερα

για τους μετανάστες και λείει: Συμφωνούμε να μην τους πετάξουμε όλους έξω, ας δούμε όμως καλύτερα ποιои όντως προσφέρουν κάτι σε «εμάς» (και την κοινωνία «μας») – αυτοί ας μείνουν όσο προσφέρουν. Όσοι δεν προσφέρουν κάτι σε «εμάς» και δη αυτοί που συνεπάγονται προβλήματα (είτε έχουν, είτε δημιουργούν) δεν τους χρειαζόμαστε, συνεπώς, ας πάνε στο καλό...

Αυτό που μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε μέσα από τέτοιες διαδικασίες ιδεολογικής αυτο-αποδυνάμωσης είναι ότι τα πολιτικά «συνθήματά» μας δεν είναι κάποιες «σωστές» ή «λάθος» απαντήσεις σε έναν σχολικό διαγωνισμό, αλλά επικίνδυνα εργαλεία σε ένα ιδεολογικό ταξικό ναρκοπέδιο. Καθότι οι νάρκες δεν διαθέτουν αισθητήρες αναγνώρισης αυτών που τις έσπειραν, μπορούν να εκραγούν στα πόδια καθενός. Το συγκεκριμένο ιδεολογικό ναρκοπέδιο, στο οποίο τοποθετούμε και τις δικές μας ιδεολογικές νάρκες, έχει, για παράδειγμα, διαμορφωθεί αποφασιστικά:

- Από τη γενικότερη συντηρητική «πειθώ» στην «εποχή μας πέρασμα».
- Από τις ιδεολογικές «διευκολύνσεις» που παρέχει ένα ευρύτερο πολιτικό φάσμα στη Νέα Δεξιά.
- Από την έλλειψη *αυτόνομου* και ισχυρού δημόσιου Λόγου των ίδιων των μεταναστών.

Και για να κλείσω (επίσης) με μια μικρή προβοκάτσια: Η συζήτηση για την ευθύνη της Αριστεράς –συνολικά– στην *αποτροπή ή/και καταστολή* ενός τέτοιου ισχυρού Λόγου και ισχυρού κινήματος των μεταναστών στην Ελλάδα δεν έχει ανοίξει ακόμη. Η Αριστερά –συνολικά– αποτελεί δηλαδή και η ίδια –με τους τρόπους που αντιλαμβάνεται και αναλύει τα πράγματα, καθώς και με τις πολιτικές που προτείνει και εφαρμόζει– μέρος του προβλήματος, το οποίο η ίδια θέλει και πρέπει να επιλύσει.

Σημειώσεις

1. Βλ. τα κείμενα με τίτλο «Η διαλεκτική του νέου φασισμού» (*Ουτοπία* 2009, No. 83) και «Διαμάχη για την Ιθαγένεια και ιδεολογική ηγεμονία» (*Ουτοπία* 2010, No. 89).
2. Το τριήμερο αυτό πραγματοποιήθηκε στον κοινωνικό χώρο για την ελευθερία «μικρόπολις», βλ. την ιστοσελίδα: <http://micropolis-socialspace.blogspot.com>.
3. Ως πρόσφατο εγχώριο προϊόν από όπου προβάλλει έντονα η αβάσταχτη ελαφρότητα με την οποία αντικαθίσταται η ερμηνεία και κατανόηση των *κοινωνικών* μας πρακτικών με κάποιες βολικές *ψυχολογικές* έννοιες, μπορούμε να παραπέμψουμε στο βιβλίο του Άκη Γαβριηλίδη που φέρει το όλο πρόβλημα ήδη στον πολύ χαρακτηριστικό τίτλο του: *Η αθεράπευτη νεκροφιλία του ριζοσπαστικού πατριωτισμού* (Αθήνα: Futura, 2006).
4. Βλ. Wacquant, L. (2001), *Οι φυλακές της μιζέριας*. Πατάκης, Αθήνα.
5. Βλ. Μαργάκης Θανάσης, Παναγιωτίδου Ευθυμία, Παρσάνογλου Δημήτρης & Τσιάνος Βασίλης, «“Ευρώπη φρούριο”!; Όταν η αυτονομία των κοινωνικών αγώνων ξεπερνά την πολιτική

μας φαντασία», *Ενθέματα-Κυριακάτικη Αυγή*, 04/12/2005. (<http://www.avgi.gr/NavigateActiongo.action?articleID=265087>).

6. Βλ. Μαρβάκης Αθανάσιος & Παρσάνογλου Δημήτρης, «Πότε Βούδας, πότε Κούδας», «πότε νέος, πότε Αλβανός»... Η αβάσταχτη βαρύτητα μιας κατηγοριοποίησης», *Ενθέματα-Κυριακάτικη Αυγή*, 25/10/2009. (<http://www.avgi.gr/ArticleActionshow.action?articleID=500201>).

7. Βλ. π.χ.: Tsianos, Vasilis & Marvakis, Athanasios (2010), Griechenland, Dezember 2008. Fragmente einer Anstrengung. In: Baer, Willi et al. (eds.), *Schrei im Dezember*. Hamburg: Laika-Verlag.

8. Όπως αναφέρει ο Γιώργος Τσιάκαλος στο *BHMA* των Ιδεών, Σεπτέμβριος 2007.

9. Βλ. Παρσάνογλου Δημήτρης, «Μετανάστες στην πόλη», *Ενθέματα-Κυριακάτικη Αυγή*, 18/12/2005. (<http://www.avgi.gr/NavigateActiongo.action?articleID=266339>)

10. Βλ. Μαρβάκης Αθανάσιος & Παρσάνογλου Δημήτρης, «Από τις κοινωνικές ανισότητες στις πολιτισμικές διαφορές: Η δια-κρατική γοητεία του (πολυ)πολιτισμού», *Ενθέματα-Κυριακάτικη Αυγή*, 17/04/2005. (<http://www.avgi.gr/NavigateActiongo.action?articleID=245381>)

11. Βλ. Μαρβάκης Αθανάσιος, Παρσάνογλου Δημήτρης & Παύλου Μίλτος, «Μετανάστες στην Ελλάδα: "προβλήματα", φαινόμενα, υποκείμενα». Στο: Αθανάσιος Μαρβάκης, Δημήτρης Παρσάνογλου & Μίλτος Παύλου (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Βιβλιοθήκη Εταιρείας Πολιτικού Προβληματισμού «Νίκος Πουλαντζάς»), 2001, σ. 13-28. Και επίσης: Μαρβάκης Αθανάσιος, Παρσάνογλου Δημήτρης & Τσιάνος Βασίλης, «Και όμως κινούνται! ...Η επανάσταση των προσδοκιών και η αυτονομία των μεταναστών». Στο: *Σύγχρονα Θέματα*, 92, Ιανουάριος-Μάρτιος 2006, σ. 72-81.

